

РАЗВИТИЕ И АКТУАЛНИ МОДЕЛИ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО „ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИНСТИТУЦИИ – СЕМЕЙСТВО“ КАТО МЕРКИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РЕФЛЕКСИВНИ ФАКТОРИ ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ В ОБРАЗОВАНИЕТО

Лало Каменов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Съвременната образователна система е изправена пред предизвикателството в съвкупност със своите елементи да осъществява функциите си в нови реалности и да реализира всички задължения и отговорности в съответствие със Закона за предучилищно и училищно образование и същевременно в интегриран подход да се реализират изискванията на европейското и международното законодателство в сферата на образованието. Променя се не само концепцията на отношенията в образователната система, променят се не само желанията, уменията, мотивацията, целите и потребностите на участващите в процеса – променя се и самата образователна среда с оглед осигуряване на най-подходящите условия за образователна интеграция, съобразени с индивидуалните особености на всяко дете и ученик. Образователната интеграция е институционален процес, при който образователни субекти, носители на етнокултурни специфики, си взаимодействат в единна образователна среда, като в процеса на обучение и възпитание формират интеркултурни компетентности и споделени граждански ценности, запазвайки своята етнокултурна идентичност и получавайки равни възможности за социална реализация. Безспорен фактор за ефективността на този процес е осигуряването на подкрепяща образователна среда чрез управлението и прилагането на модели на взаимодействието „образователна институция – семейство“, както и въвеждането на модели, насочени към семейството, за преодоляване на рефлексивни фактори, водещи до затруднена комуникация между субектите – участници в образователния процес.

Ключови думи: непедагогически персонал; подкрепяща образователна среда; приобщаващо образование; взаимодействие с родители; образователна медиация

Въведение

Многообразието на образователните потребности е предизвикателство, изискващо адекватен отговор на различието и индивидуалните особености и осъзнаване на необходимостта от приобщаващи политики за преодоляване на социалната и образователната изолация. Важен елемент от този процес е взаимодействието „образователна институция – семейство“. В контекста на взаимодействието със семейството образователната институция е инициативният субект, координиращ влиянието на факторите от социално-педагогическата система, организиращ формите за работа с родителите за повишаване на педагогическата им култура. Направление на психологическите изследвания е изучаването на т.нар. наивни теории, при които семейните представи се характеризират с няколко особености: те са селективни и отразяват само една част от живота на семейството. Чрез този термин се назовават обединените представи за социалната и природната среда. По примери за такива „наивно-психологически теории“ на основата на изследванията за процесите на комуникация са разработени много интерактивни форми на педагогическо взаимодействие с родителите. Едни от тях са насочени към трениране на вниманието и възприемането в хода на комуникиране. В развитието на семейната общност комуникационни проблеми могат да се обособят със следните етапи на развитие.

- Информационнодефицитен – този етап често протича под формата на въображаема комуникация.

- Етап на изказано комуникиране – комуникационният проблем може да остане на първия етап, но е възможно и по-нататъшно развитие.

- Поведенческо-комуникационен етап – индивидът подхожда с манипулация, за да създаде ситуация за удовлетворяване на потребностите си.

- „Балансна концепция“ за стабилността на семейството, теоретически обособен от Кейли и Тибо. В центъра на подхода стоят мотивите на членовете на семейния съюз, които определят тяхното отношение към семейството.

- Концепция за съвместимост на членовете на семейството – чрез този подход се изяснява съотношението на характерологичните и други личностни особености, които обезпечават нивото на стабилност на семейството.

- Концепция за механизмите на семейната интеграция – процесите, които възникват след създаването на семейството и протичат не на личностно, а на общо семейно ниво.

- Концепция за „колективистична интеграция“ – членовете на семейството изхождат в своето поведение от интересите на семейството, като цяло, не си противоречат един на друг, а са единни.

Моделът „Епщайн“ включва седем основни вида дейности, които свързват семейства, училище и общности: родителство, комуникация, доброволчество, живот въкъщи, вземане на решения и сътрудничество с общността и образо-

вание на родители. Съгласно модела принципите на партньорство са: обща отговорност на училището, семейството и общността за обучението и развитието на учениците.

1. Да се извърши теоретичен анализ на същността и особеностите на функционалните компетентности на непедagogическите специалисти, изискуеми за участие във взаимодействието образователна институция – семейство.

2. Сравнителен анализ на управление на взаимодействието между училище и родителска общност в съвременните системи за училищно образование.

3. Чрез използване на чуждестранен опит и традициите в българското образование, в рамките на действащата нормативна уредба в областта на образованието да се разработи набор от училищни правила, подпомагащи управлението на взаимоотношенията семейство – училище в качеството им на равностойни партньори в образованието и възпитанието на личността на децата и учениците.

Партньорството между училището, семейството и общността е многоизмерно понятие. В рамките на седемте вида участие се разработват всеобхватни програми за партньорство.

4. Партньорството между училището, семейството и общността е основен компонент на организацията на класната стая. Действията за изпълнение на програмата за партньорство трябва да включат всички родители.

5. Партньорството между училището, семейството и общността изисква ръководство на много нива.

6. Партньорството между училището, семейството и общността трябва да развива качествата и уменията на учениците. То изисква оценка на изпълнението на програмата – междинни и окончателните резултати.

7. Справедливост – равни възможности за всички семейства да се ангажират по начин, който подкрепя напредъка на всички ученици в училище.

8. Създаването на концептуална визия е свързано с оптимизация на възпитателния потенциал на семейството чрез фамилната констелация и педагогическо образование на родителите.

Същност на проблема

Моделът на Катлин Хувър-Демпси и Хауард Сандлър установява взаимодействието като процес, който започва с решение на родителите да се включат, вариращо в зависимост от: степента на вграждане в родителската роля – разбирането, че сътрудничеството е част от ролята им на родители, чувството им за ефикасност в подпомагане на детето – смятат, че могат да окажат положително въздействие върху образованието на детето си, поканите, искания и възможности за участие, представени от детето и училището – смятат, че детето и училището желаят родителите да бъдат включени.

Според Весела Гюрова „...Всъщност този аспект е съществена част от изграждането на емоционално-положително отношение към околната среда въобще, на осъзнаването на детето като рожба на своите родители, като част от всичко живо, което се нуждае от доброта и справедливост, от радост и увереност, от креативност и бъдеще. Става въпрос за система от норми и ценности, които се изграждат първоначално в семейството и се пренасят в определена степен от семейния живот в детската градина“ (Gyurova, 2008: 125).

Съгласно чл.3, ал.1 от Наредба № 4 от 20 април 2017 г. за нормиране и заплащане на труда „Персоналът в институциите се състои от педагогически специалисти, както и от работници и служители, които не изпълняват функции на педагогически специалисти (непедагогически персонал)....“⁽¹⁾. Реализацията на компетентността на педагогическите специалисти в контекста на взаимодействието „образователни институции – семейство“ изисква нов подход за сътрудничество с родителите, чиято концептуална визия е свързана с оптимизация на възпитателния потенциал чрез фамилната констелация и педагогическо образование на родителите, потенциала за реализиране на този подход е заложен в участието на непедагогическия персонал във взаимодействието образователна институция – семейство. В частност, предмет на изследването е участието на длъжностите образователни медиатори, помощници на учителите и социален работник в образованието във взаимодействието с родителската общност. Целта е чрез проучване, анализ, интерпретация в теоретичен, сравнителен и емпиричен план да се разкрият същността и особеностите на взаимодействието образователна институция – семейство с участието на непедагогическия персонал за разработване на кооперативен модел, т.е. модел на взаимодействието на различните адресати за партньорството училище – семейство в рамките на образователните организации. „Прогнозата, за реализирането на ценностно ориентирани форми с родителите (респективно – семейството), обхваща и прилагането на актуални вариативни и алтернативни форми за непрекъснато образование“ (Koleva, 2015: 12). Сравнителният анализ на тези длъжности изисква да се извърши преглед на функционалните компетентности по длъжностните характеристики с условието, че са въведени в Националната класификация на професиите и длъжностите само за помощник-учителя и образователния медиатор, социалният работник в образованието няма утвърдена и въведена длъжностна характеристика.

I. Длъжностната характеристика на помощник-учителя е изготвена и утвърдена от Министерството на образованието и науката през 2003 г., като неговите функции са целеви спрямо деца в подготвителни групи на детските градини, подготвителен клас и първи клас в училище като посредник между учителя, децата и учениците от етническите малцинства с цел интегрирането им и осигуряването на равни възможности за обучение. Изискванията за заемане на длъжността включват:

- завършено средно образование;
- наличие на свидетелство за професионална квалификация „помощник на учителя“;
- владее на майчиния език на децата и учениците;
- познаване на националната култура и на етнокултурата на децата и учениците;
- познаване на нормативните актове в системата на народната просвета и закрилата на детето.

Принципно ролята на помощника на учителя е насочена към преодоляване на социалното изключване на деца и ученици от малцинствените общности чрез осигуряване на равен старт и предотвратяване отпадането им от училището. От длъжностната характеристика е видно, че на помощника на учителя са вменени широк кръг функции, включващи както социални дейности, така и педагогически, което, в крайна сметка, може да доведе до объркване каква е целта и каква подготовка и обучение са необходими за тях с оглед повишаване на компетенциите. Съгласно Националната класификация на длъжностите и професиите „помощниците на учители изпълняват следните основни задачи: демонстрират, наблюдават и участват в дейности, които подпомагат физическото, социалното, емоционалното и интелектуалното развитие на децата в училище и в предучилищна възраст²⁾“. Длъжностната характеристика на помощника на учителя не предвижда той да работи на терен сред самите малцинствени групи. Помощникът на учителя е ситуиран основно в училище, където осъществява дейността си. Това предполага, че тази фигура може да бъде успешна при превенция на отпадане на вече включени деца в образователната система, но не и при деца и семейства, които не са въобще включени или са отпаднали от училище. Разбира се, от анализирането на практиката се установява, че образователните институции вменяват задължения извън характеристиката именно с насоченост работа на терен с родителите.

II. Длъжностната характеристика на образователния медиатор е въведена в Националната класификация на професиите и длъжностите със Заповед РД01-715 от 19.09.2017 год. на Министъра на труда и социалната политика с код 531230004. В Приложение №3 – „Обяснителни бележки по обхвата и съдържанието на позициите“, са определени и основните функции на длъжността. Основни изисквания за заемане на длъжността са:

- минимално образование: средно;
- професионална квалификация: не се изисква;
- минимален професионален опит: не се изисква;
- допълнителна квалификация/обучение: компютърна грамотност, умения за използване на интернет.

Няма специални изисквания за правоспособност. Функциите, определени по длъжностна характеристика, включват посредничество във взаимно-

действието между образователните институции и семействата, взаимодействие с местните общности, децата, с учениците. Съдействие за обхващането и включването на децата и учениците, подпомагането на осигуряването на подкрепяща среда за качественото предучилищно и училищно образование и обучение на децата и учениците от уязвими групи в образователните институции и пълноценното включване на родителите и местната общност в развитието на образованието, социализацията и интеграцията.

Необходимо е да се отбележи, че в дълъг период от време преди въвеждането на длъжностната характеристика назначения на помощник-учители и образователни медиатори са реализирани чрез практики на неправителствени организации, общини или по други проектни инициативи.

От научно гледище липсва функционална рефлексия на длъжностната характеристика и срещана практика е липсата на функционална осмисленост на длъжностите образователен медиатор, помощник-учител и социален работник в образованието. В „Мениджмънт на ученическия клас“ според Иван Иванов „...Той може да индивидуализира допълнителната работа с учениците. Той внася гъвкавост в ежедневната организация...“ (Ivanov, 2005: 91). Помощникът може да поеме дейности, които са рутинни и не са пряко свързани с обучението – закуска, съобщения, посрещане и изпращане, организиране на посещения и екскурзии и пр. Той може да реши множество дисциплинарни проблеми в междучасието. Той участва в подготовката на уроците, като подготвя материали и дейности.

По данни на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства и Центъра за информационно обслужване на образованието през учебната 2017/2018 г. процесът на институционализиране на дейността на непедагогическия персонал има следните измерения.

През 2018 г. има общо 236 лица, назначени за образователни медиатори, като в това число са включени и назначените към общини и неправителствени организации. Видът, основанията и срокът на правоотношенията на лицата, назначени на длъжността, са с широк спектър, но преобладават срочните правоотношения и такива на граждански договор за извършване на определена работа. Данните обуславят извода за специфика на правоотношенията съобразно демографската среда на съответната община, населено място и насоченост към използването на образователните медиатори само за дейности, свързани с функциониране на Механизма за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст. По области данните са следните:

- област Благоевград – 2 назначени образователни медиатори;
- област Бургас – 6 назначени образователни медиатори;
- област Варна – 9 назначени образователни медиатори;
- област Велико Търново – 6 назначени образователни медиатори, но към

Центъра за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе“, към образователните институции няма назначени;

- област Видин – няма назначени образователни медиатори;
- област Враца – 40 назначени образователни медиатори само към образователни институции в малките населени места;
- област Габрово – няма назначени образователни медиатори;
- област Добрич – 4 назначени образователни медиатори;
- област Кюстендил – назначени 4 образователни медиатори и 3 помощник на учителя, но с вменени функции и на образователни медиатори;
- област Кърджали – 1 назначен образователен медиатор;
- област Ловеч – назначен 1 образователен медиатор и в процес на избор на още 7 в изпълнение на проект;
- област Монтана – 2 назначени образователни медиатори;
- област Пазарджик – 10 назначени образователни медиатори към образователни институции;
- област Перник – 1 назначен, вменени са задълженията на учител от образователната институция;
- област Плевен – 4 назначени образователни медиатори;
- област Пловдив – назначени общо 14 образователни медиатори: 12 назначени към образователни институции и 2 към неправителствени организации;
- област Разград – 10 назначени образователни медиатори само към образователни институции;
- област Русе – 7 назначени образователни медиатори: 4 назначени към общини и 3 към образователни институции;
- област Силистра – няма назначени;
- област Сливен – назначени общо 17 образователни медиатори само към образователни институции;
- област Смолян – няма назначени;
- област София-град – 23 назначени образователни медиатори, 10 от които назначени към регионалните инспекторати по образование на Министерство-то на образованието и науката и 13 назначени към образователни институции;
- област София-регион – 9 назначени образователни медиатори само към образователни институции;
- област Стара Загора – 17 назначени образователни медиатори, като на 1 помощник на учителя са възложени и функции на образователен медиатор;
- област Търговище – назначени 2 образователни медиатори;
- област Хасково – назначени общо 8 образователни медиатори;
- област Шумен – няма назначени образователни медиатори;
- област Ямбол – 38 назначени образователни медиатори, от тях 10 назначени по проект на общината, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“.

Съгласно информация, предоставена към месец юни 2019 година от Центъра за информационно обслужване на образованието, е установено следното развитие.

Общият брой назначени лица като непедagogически специалисти на длъжностите образователен медиатор, помощник на учителя и социален работник в образованието – 368 броя.

I. Образователни медиатори

Таблица. Данни за назначени образователни медиатори

Общо – 150	Назначени в детски градини	Назначени в училище	Назначени към ЦСОП
	20	129	1
Начално образование	2	8	0
Основно образование	8	22	0
Средно образование	6	62	0
Специалист	0	3	0
Полувисше образование и „Професионален бакалавър“	2	3	0
Висше – ОКС „Бакалавър“	2	13	1
Висше – ОКС „Магистър“	0	18	0

Назначени в 22 области: Сливен – 24; Враца – 22; Хасково – 16; Стара Загора – 13; София-област – 10; Ямбол – 9; Плевен – 8; Пловдив – 7; Варна и Кюстендил – по 6; София-град – 5; Добрич и Пазарджик – по 4; Търговище – 3; Бургас, Велико Търново, Видин, Монтана и Разград – по 2; Ловеч, Русе и Шумен – по 1.

Назначени в 64 общини: общини с най-много назначени медиатори Сливен – 21, Ботевград – 8, Хасково – 7, Ямбол – 6, Плевен и Столична – по 5, и др.

II. Социални работници

Таблица 2. Данни за назначени социални работници в образованието

Общо – 16	ДГ	Училище	ЦСОП/РЦПППО
	3	10	3
Начално образование	1	1	0
Основно образование	0	0	0
Средно образование	1	1	0
Специалист	0	0	0
Полувисше образование и „Професионален бакалавър“	0	1	0
Висше – ОКС „Бакалавър“	1	4	2
Висше – ОКС „Магистър“	0	3	1

Назначени в 8 области: Варна, Велико Търново и София-град – по 3; Сливен и София-област – по 2; Добрич, Ловеч и Русе – по 1.

Назначени в 11 общини – Варна, Елена, Свищов, Стражица, Добрич, Ловеч, Русе, Сливен, Столична, Горна Малина, Ихтиман.

III. Помощник на учителя

Таблица 3. Данни за назначени помощник на учителя

Общо – 202	ДГ	Училище	ЦСОП/РЦППО Спец. училище
	59	113	30
Начално образование	0	1	0
Основно образование	1	8	2
Средно образование	40	60	21
Специалист	2	0	0
Полувисше образование и „Професионален бакалавър“	2	6	1
Висше – ОКС „Бакалавър“	11	18	4
Висше – ОКС „Магистър“	2	18	1
Доктор	1	0	0

Назначени в 25 области: София-град – 44; Стара Загора – 39; Варна – 25; Враца и Шумен – по 10; Пловдив – 9; Ямбол – 8; Хасково – 7; Кърджали и Кюстендил – по 6; Бургас, Плевен и Разград – по 5; Велико Търново, Смолян и София-област – по 3; Благоевград, Видин, Габрово, Добрич и Пазарджик – по 2; Монтана, Перник, Силистра и Сливен – по 1.

Назначени в 61 общини: общини с най-много назначени помощник на учителя Столична – 44; Варна – 22; Стара Загора – 14; Пловдив – 7, и др.

В цитираните данни не фигурират назначените лица на длъжностите образователен медиатор, помощник на учителя и социален работник, назначени по проекти от неправителствени организации или общини. Чрез приемане на Наредбата за финансиране на институциите в системата на предучилищното и училищното образование³⁾, чл.52а, се осигури нормативно възможността образователните институции в съответствие с установени потребности да назначават образователни медиатори или др. длъжности от посочените като непедагогически персонал (Koleva, 2007: 16).

Министерството на образованието и науката реализира активна политика по отношение на въвеждането на длъжностите образователни медиатори, помощници на учителите и социални работници в образованието. През 2019 г. предстои по проектите на Министерството на образованието и науката – „Подкрепа за успех“ и „Активно общуване в системата на предучилищното образование“, финансирани по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен

растеж“, да бъдат назначени 720 образователни медиатори в училища с установена потребност и 200 образователни медиатори в детските градини. Развитието на процеса на институционализиране на дейността на тези длъжности придава нови характеристики на процеса на образователна медиация, като е позитивен и приобщаващ подход и налага въвеждане и осигуряване на системни механизми: практически курсове, обучения за повишаване на капацитета на непедагогическия персонал.

Процесът на институционализиране на длъжностите (помощник на учителя, образователен медиатор, социален работник в образованието и помощник-възпитател) в образователно-възпитателния процес се насърчава от законовата разпоредба на чл.2, ал.2 от Закона за предучилищно и училищно образование⁴⁾, установяващ родителите като активни участници в образователния процес. Еднаквостта в акцентите на социализация изисква съвместната дейност на учители и родители да е ясно координирана, стойностно ориентирана и отговорно реализирана. В тази връзка, се повишава значимостта на непедагогическия персонал за подобряване ефективността на взаимодействието образователна институция – родители. Процесът на институционализиране на дейността му във взаимодействието налага като основополагащи принципите за системност и общ подход и активно включване в подкрепа на политиките на Министерството на образованието и науката. За осигуряването на ефективна медиаторска роля на непедагогическия персонал е необходимо повишаване на уменията и познанията чрез квалификационна и обучителна дейност по специализирана изготвена методика и програма с основополагаща рефлексивната технология. „Общото за всички разработки в областта на комуникативната рефлексия е, че я свързват със самооценката на мотивационните и поведенческите фактори на личността в сферата на междуличностните взаимоотношения и общуването. Рефлексивната технология е тази, съдържаща рефлексивни процедури при нейното прилагане, основаващи се на четирите аспекта на рефлексията: комуникативен, кооперативен, интелектуален и личностен“ (Koleva, 2007: 95).

Теоретичен анализ на същността и особеностите на функционалните компетентности на образователния медиатор, помощника на учителя и социалния работник в образованието и анализа на възпроизведените практики установяват необходимостта от прецизиране на функциите, задълженията и отговорностите чрез активното им включване при планиране на цялостното развитие на образователните институции със стратегическа насоченост активно взаимодействие със семейството. Това ще гарантира осигуряването на един от основните фактори, изискуем от новата образователна реалност – осигуряването на ефективна подкрепяща среда за всяко дете и ученик в съответствие с потребностите му. Дейността им следва да се планира двупосочно – към родителите и към педагогическите специалисти, с цел осигуряване на следните необходими условия съгласно модела „Шеридан“ и „Кратохвил“, които осигуряват социоемоционално-поведенче-

ско развитие; положителни резултати с въздействие върху взаимодействието образователна институция – семейство и положителни резултати за социализацията и образователната интеграция на децата и учениците, а именно:

- подход (Approach) – училището трябва да поеме отговорност по отношение на участието на семейството, докато последното трябва да споделя отговорността за резултатите в училище;

- нагласи (Attitudes) – училището и семейството трябва да споделят идеята, че заедно те могат да постигнат повече;

- атмосфера (Atmosphere) – училището трябва да се превърне в „семейна общност“, изграждане на взаимно доверие;

- действия (Actions) – предаване тон на партньорството чрез двупосочна комуникация семейство – училище; насърчаване на ангажимента на семейството за учене у дома, по-сериозно участие в училище, непрекъснатост.

За по-добра оценка на дейността на непедagogическия персонал в образователната институция при участие във взаимодействието със семейството е необходимо да бъдат направени и кратък преглед и анализ на международния опит в тази насока в две съседни държави, които имат сходни демографски специфики и образователни системи – Република Румъния и Северна Македония.

В Република Румъния фокусът е наложен върху институционализиране на длъжността образователен медиатор и се реализира чрез външно финансиране по проект към еврофондовете. За целта е разработен и утвърден учебен план за обучение на образователните медиатори в педагогическите колежи, който включва: стратегии за идентифициране и решаване на конфликти, основни правила за комуникация и видове общуване, закрила правата на детето и нормативна уредба, активно приобщаване на родителите към образователния процес. Професията образователен медиатор е включена в регистъра на професиите, като същият е член на педагогическия колектив заедно с психолога, аниматора, логопеда и социалния работник. Законово е утвърден образец на договор за образование, който се сключва между училището и семейството, с клауза за активна ангажираност и на образователния медиатор.

В съседна Македония мрежата на образователните медиатори е много добре развита. Тяхната функция е по-скоро социална, целяща да осъществи връзката между общност и училище, без да изземва обаче ролята на нито едно от двете в двупосочната комуникация. Работа им е насочена основно към деца от малцинствата, подлежащи за прием в първи клас, обхват и мотивация за обучение. Децата, които са в предучилищна възраст, са все още недостатъчни от системата на образователните медиатори. В Македония позицията на образователния медиатор вече е институционализирана и ако в началото тя е започнала като инициатива на неправителствени организации с подкрепата на Ромския образователен фонд, към момента тя е изцяло поета от Министерството на образованието. Образователните медиатори се назначават след конкурси, организирани от специализи-

рано звено, водещо в реализиране на политиката за образователна интеграция на етническите малцинства, към министерството на образованието на Северна Македония, т.е. процесът е централизиран. Разработена е и въведена длъжностна характеристика на образователния медиатор, която включва здравни и психологически компетентности, степен на образование и умения за работа с деца от етническите малцинства, включително и владеење на майчин език, говорим от членовете на общността. В колежите образователните медиатори към настоящия момент придобиват средно образование със съответния педагогически профил. Изискването за назначаване на образователен медиатор в училище е при наличие на минимум 15 ученици от малцинствен произход, с продължителност на работния ден осем часа, разпределени на терен и работа в училище. Прецизирани са и задълженията и отговорностите – планиране работата през учебната година, разрешаване на конфликти между училището и семейството, обход и работа със семействата на учениците, изработване на индивидуален план за професионално израстване и квалификация, познаване на нормативната уредба, проследяване на развитието на децата в риск и изработване на „Риск регистър“, други съвместни дейности с родителите, работа на терен. Има разработена и утвърдена „Методика за работа на образователния медиатор с родители от уязвими групи и родители от етническите малцинства“ и „Практическо ръководство за подпомагане дейността на медиатора“.

В съдържателната страна на посредническата функция на непедagogическия персонал (образователни медиатори, помощници на учителите и социални работници) при участие във взаимодействието „образователна институция – семейство“ водещи са интерактивните методи, както и рефлексивните методи на възпитание като способи за самопознание и саморазвитие. „Интеракцията в психологически план е външно видимо взаимно повлияване между субектите в една общност, група чрез психическа дейност, която има за цел съгласуване на техните съвместни и индивидуални действия. Тя е аспект на социалното взаимодействие, т.е. кооперирането“ (Gyurova, 2008:117). Като иновативна практика, дейността на непедagogическия персонал е в процес на развитие, който е обоснован и зависим от спецификата на образователните институции, демографската специфика на населените места и динамичните обществени фактори, въздействащи върху взаимодействието с родителите. В тази връзка, активните политики от страна на Министерството на образованието и науката, насочени към активизиране и повишаване на ефективността на взаимодействието чрез активното участие на непедagogическия персонал, е необходимо да се базират върху неформални и формални стратегии. При формалните стратегии се залагат регламентирани форми на взаимодействие и семейството е по-скоро обект на положително влияние и насочване от страна на педагогическата институция, а при неформалните фокусът е доверие и откритост във взаимоотношенията за постигане на по-добри резултати; конкретни програми на сътрудничество, съобразени с отделното семейство

и дете, проблема и опита на родителите; реално взаимодействие чрез обмяна на информация и съвместно планиране и приемане на решенията; изграждане на представа за образователния процес в образователното заведение и собствени-те педагогически способности; при наличие на ефективно взаимодействие въз-растните – родители и педагози, взаимно и ползотворно си влияят и допълват в изпълнение на своите социални роли и функции, което носи много положителни моменти. Повишаването на капацитета на непедagogическия персонал за участие във взаимодействието „образователна институция – семейство“ е необходимо да се базира върху три основни раздела.

1. Общи и специфични аспекти на медиационния процес в образованието.
2. Педагогически подходи за образователна медиация.
3. Психологически аспекти на образователната медиация.

Въз основа на анализа към настоящия момент могат да се изведат следните изводи.

– Практиката по назначаване на образователните медиатори – помощници на учителите, е разнопосочна, съответно установена съобразно моментните потребностите, преценени от директорите на образователните институции. В повечето случаи произтичат назначения в периода на извършване на дейности по обхвата на децата и учениците, насочени предимно към децата и учениците от етническите малцинства. Епизодични са установените потребности на образователните институции за назначения на социални работници в образованието.

– Назначаването е на различни основания от Кодекса на труда, по-висок процент са на срочен договор, за извършаване на определени дейности на граждански договор за определено почасово време или чрез вменияване на функциите на педагогически специалисти от педагогическия състав на образователната институция.

– Няма утвърдени стандартизирани обучения за повишаване на знанията и уменията на непедagogическите специалисти за изпълнение на функционалните им компетентности. Организираните обучения са тематични по проектни дейности и по-скоро могат да се определят като недостатъчно ефективни. Липсват практически теренни обучения за усвояване на подходи и методи за работа с родителите, децата и учениците от уязвими, маргинализирани групи и от етническите малцинства.

– Недостатъчно се използва непедagogическият персонал по отношение на включване в организирането и провеждането на извънкласни дейности, дейности, насочени към общо взаимодействие с всички родители, утвърден е сегрегиран подход за включването им само в дейности с родителите от уязвими, маргинализирани общности и родители от етнически произход, дейности с проблематичен характер. Педагогическите специалисти в образователните институции все още проявяват консервативно отношение към непедagogическия персонал във връзка с по-активното му включване в цялостния образователно-възпитателен процес.

Какво е необходимо да се предприеме, за да развием процеса на образователна медиация чрез участие на непедagogическия персонал във взаимодействието образователни институции – семейство ?

Най-общо можем да определим следните насоки за устойчиво развитие на процеса на образователна медиация в сферата на образователно-възпитателния процес.

- Разработване на методика и учебна програма за обучение на непедagogическите специалисти – образователен медиатор, помощник на учителя и социален работник в образованието, съдържащи теми като: овластяването на родителите чрез предоставяне на знания и умения, които ще подобрят взаимоотношенията родител – дете, стратегии за идентифициране и решаване на конфликти, основни правила за комуникация и видове общуване, закрила правата на детето и нормативна уредба в образованието, методи и похвати за активно приобщаване на родителите към образователния процес, работа с родители от специфични групи: уязвими общности и маргинализирани групи, етнически малцинства.

- Насърчаване на квалификацията, преквалификацията на непедagogическите специалисти с образователно-квалификационна степен „Бакалавър“, „Професионален бакалавър“ или „Магистър“ с възможност за придобиване на педагогическа правоспособност.

- Въвеждане в практиката на утвърден образец на договор за образование на ученика, който се сключва между училището и семейството, с активна страна непедagogическия специалист.

- Овластяване на непедagogическите специалисти чрез участие в педагогическите съвети на образователните институции с право на съвещателен глас.

- Планиране на повишаването капацитета на непедagogическия персонал (образователен медиатор, помощник на учителя и социален работник в образованието) в сферата на разрешаване на конфликти между училището и семейството, обход и работа със семействата на учениците.

- Съвместно участие на педагогическите специалисти и непедagogическия персонал в интегрирани услуги за децата и родителите.

- Повишаване на знанията и компетентностите на образователните медиатори, помощниците на учителите и социалните работници в образованието за познаване на нормативната уредба на образователната система, умения за проследяване на развитието на децата в риск и изработване на „Риск регистър“, други съвместни дейности с родителите, работа на терен.

- Създаване на електронна платформа, практическо ръководство за непедagogическия персонал за активно участие във взаимодействието образователна институция – семейство с компоненти: ефикасен обмен на опит, виртуално методическо „пространство“ с електронна библиотека, форум за консултации и споделяне на добри практики от непедagogическите специалисти, от учители и директори на образователните институции и от родителите.

В условията на нова образователна реалност създаването на подкрепяща среда, технологичното, информационното и ресурсното осигуряване са задължителни и приоритетни области за гарантиране на ефективен образователен и възпитателен процес. Образователно интеграционният процес на деца и ученици от уязвими, маргинализирани групи и от етническите малцинства не е обособен извън контекста на цялостния образователен процес. Същността му изисква да бъде разглеждан като многофакторен микс, съвкупност от управляеми и неуправляеми процеси и взаимоотношения, а не само като контролиран по правила, догматичен и ограничен във времето и пространството процес. В тази връзка, динамиката на управлението на взаимодействието „образователна институция – семейство“ е необходимо да отразява динамиката на обществените взаимоотношения, да се планира и реализира като двупосочен процес с водеща цел осигуряване на подкрепяща образователна среда, гарантираща равен достъп до качествено образование и възпитание на всяко дете и ученик независимо от неговите индивидуални специфични характеристики и тези на семейството му.

БЕЛЕЖКИ

1. Наредба № 4 от 20 април 2017 г. [<http://www.mon.bg>].
2. Национална класификация на длъжностите и професиите. [<https://www.mlsp.government.bg/nkpd/>], с.323.
3. Наредба за финансиране на институциите в системата на образованието. [<http://www.mon.bg>].
4. Закон за предучилищно и училищно образование [<http://www.mon.bg>].

ЛИТЕРАТУРА

- Гюрова, В. (2008). *Модели на педагогическо взаимодействие „Семейство – детска градина“*. София: Просвета.
- Иванов, Ив. (2005). *Мениджмънт на ученическия клас*. Шумен, Епископ Константин Преславски.
- Колева, И. (2009). *Етнопсихологопедагогически модел на взаимодействието дете – учител – родител*. София: Формат Вижън.
- Колева, И. (2007). „Етнопсихопедагогика на родителя“. София: С.Е.Г.А.
- Колева, И. и др. (2015). *Етнопедагогически модел за работа с родители. Учебно помагало за педагогическо взаимодействие с родители в междуетническа среда*. София: Св. Кл. Охридски.

REFERENCES

- Gyurova, V. (2008). *Modeli na pedagogicheskoto vzaimodeystvie "Semeystvo – detska gradina"*. Sofia: Prosвета.

- Ivanov, I. (2005). *Menidzhmant na uchenicheskia klas*. Shumen: Episkop Konstantin Preslavski.
- Koleva, I. (2009). *Etnopsihologopedagogicheski model na vzaimodeystviето dete – uchitel – roditel*. Sofia: Format Vizhan.
- Koleva I. et al. (2015). *Ethnopedagogical model for working with parents. A teaching aid for pedagogical interaction with parents in an interethnic environment*. Sofia: St. Kl. Ohridski.
- Koleva, I. (2007). *Ethnopsychopedagogy of the Parent*. Sofia: S.E.G.A.

DEVELOPMENT AND CURRENT MODELS OF INTERACTION “EDUCATIONAL INSTITUTIONS – FAMILY” AS MEASURES TO TAKE OVER REFLECTIVE FACTORS FOR DISCRIMINATION IN EDUCATION

Abstract. The modern education system is faced with the challenge, together with its elements, in new realities to carry out its functions and to fulfill all its obligations and responsibilities in accordance with the Law on Pre-school and School Education, and at the same time in an integrated approach to fulfill the requirements of the European and international legislation in the field of education. Not only the concept of relations in the educational system is changing, not only the desires, skills, motivation, goals and needs of the participants in the process are changing – the educational environment itself is changing in order to provide the most suitable conditions for educational integration, tailored to the individual features of each child and student. Educational integration is an institutional process whereby educational entities carrying ethnocultural specificities interact in a unified educational environment, forming intercultural competences and shared civic values in the process of education and upbringing, preserving their ethnocultural identity and receiving equal opportunities for social realization. An indisputable factor in the effectiveness of this process is the provision of a supportive educational environment through the management and implementation of „educational institution – family“ interaction models, as well as the introduction of family-oriented models to overcome reflective factors leading to difficult communication between the actors involved. in the educational process.

Keywords: non-teaching staff; inclusive education; parent interaction; educational mediation

✉ **Mr. Lalo Kamenov, PhD student**

Department of Ethnology

Faculty of History

University of Sofia

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: kamenov_2005@abv.bg